

SRBIJA U JESEN

(Odlomak iz knjige *Pet budućih romana*)

Kada se dešava ova priča Vesko živi sa Miroslavom. Pravnik je. Ona radi u banci. Ranije je živio sa roditeljima i babom; imao je društvo iz kraja.

Vesko i Miroslava žive na prvom spratu u novogradnji, u jednosobnom stanu, sa čije ogromne terase gledaju vijadukt, i dok piju kafu paze na dvoje dece koja se igraju u uglu. Roditelji su čekali da se njihov sin konačno oženi da bi mu kupili stan u novogradnji, tako da se već prvih meseci braka uselio u zgradu.

Vesko je u detinjstvu bio mršav, plašljiv i povučen dečkić, ali pronicljiv. Bio je više vezan za majku, mršavu ženu koja je neprestano pušila, pa mi se činilo da spada u kategoriju nerovnih žena; stroga, sitničava, usredsređena na svoj rad, naklonjena sinu koji je gledao da je ne izneveri, i kao da je slutio da ona nikada neće ostariti, zamišljao ju je kao figuru, skoro kao kip, u haljini bež boje, iznad kolena, sa cigaretom među usnama, onako kako je u žurnalima gledao predratne glumice – cigareta im je nudila slobodu, ujedno borbu za samostalnost, emancipaciju – sa punđom kakve je viđao kod svojih učiteljica.

Otac mu je bio poznati hirurg koji je prestao da puši odmah po rođenju sina. Činilo mi se da je njegovu majku i oca spojilo pušenje, ali otac je kasnije odlučio da se odrekne davana, što njegova žena nije uspela. Širok čovek, lekar, dečaku se činilo da je neodgovoran zato što često govori o umiranju i ništa ne preduzima da bi sprečio dolazak smrti i pretvorio život u večnost. Kada bi Vesko učinio kakav nestašluk, otac bi lakše prelazio preko toga od majke, koja je smatrala da joj se muž ne sme suprotstavljati i mešati u vaspitanje, te da ne bi trebalo da povlađuje sinu, misleći da će ga tako više voleti. Naravno da otac nije mislio na dečakovu ljubav, već je majčine metode vaspitavanja smatrao naprosto maltretiranjem, a kako mu je žena bila profesorica uvek ga je podsećala na njegovu strogu matematičarku čiji podignuti prst i danas sanja pošto mu je matematika – iako je bio vredan đak – bila noćna mora. Vesko svoje roditelje nijednom nije izneverio, kao da je slutio šta su oni od njega očekivali; brižno će učiti i nastaviti tradiciju svojih predaka.

Baba je govorila o predratnom svetu koji se po njoj razlikovao od ovog današnjeg, primitivnog. Njen muž je bio inženjer koga su ubili posle rata a da nikada nije utvrđeno ko je to učinio i zašto. Od kuće joj ostao samo nužni smeštaj koji je kasnije zamenila za stan u novogradnji. Pre toga su joj se u kuću uselile izbeglice sa Kosova; jedan prijatan par sa decom sa kojima je ostala bliska čitavog života; pomagali su joj da ostvari svoja prava. Baba je pričala o predratnim vremenima koja su joj mnogo značila i stalno se vraćala na njih. Kasnije su njenog unuka ta vremena podsećala na red.

Porodične priče Vesku su ličile na epske pesme u kojima se neprestano žalilo za neka-
dašnjim vremenima kada su na vlasti bili drugi kraljevi, čija je imena kasnije morao da na-
učiti postavši đak obližnje škole; naravno da je posebno morao da zna pesmu „Ženidba
kralja Vukašina“ koja govori o ujaku; njegovog ujaka su okolnosti naterale da napusti zemlju,
tako da bi babi na pomen ujaka zasuzile oči, a Vesko bi po pravilu, kada odraste, trebalo da
poseti ujaka i bude mu na usluzi. Kad god bi se ujak javio njihova porodica je imala proble-
ma jer dolazio je jedan gospodin koji se raspitivao o njemu, zato je ujak izbegavao da se
javlja skoro do poslednje decenije XX veka kada su njegovi pozivi postali učestali, čak se i
pripremao da poseti zavičaj. Mogao je nesmetano da šalje poklone porodici, zatim foto-
grafije svoje familije, posebno kćeri koje su najavile da će posetiti Beograd, videti svoje
pretke, mesto odakle su ponikle; jedino im je maternji jezik bio engleski. Naravno da je u
detinjstvu Vesko naučio štošta o učešću njegove porodice u Prvom svetskom ratu; ti do-
gađaji su povremeno bivali važni, pa zatim nevažni, da bi krajem veka, kada on više nije
razmišljao o njima, postali najvažniji. Ponekad bi se baba upitala da li unuk pamti Solunce,
ne shvatajući da je on bio dete kada su umirali, i sigurno nije mogao da ih upamti. Ali ona
bi ga ponovo upitala da li se seća njihovih priča, i uvek bi se naknadno razočarala shvativši
da njen unuk nije pamtio ratne priče svog pradede.

Đaci su bili u velikom iskušenju kada je trebalo da zaključe da je verovanje u boga naj-
veća zaostalost. O tako zaostaloj pojavi se i ne diskutuje. Kasnije, narednih godina, nijedan
učenik neće ni pomišljati na mogućnost da bog postoji, niti će iko u razgovorima, anketa-
ma, pretpostaviti takvu mogućnost; čak i nasamo, u razgovorima, ako bi neko od učenika
posumnjao u to bio je izvrnut ruglu.

„Baš si pokoran“, rekla je baba Vesku, „komunizam obožava pokorne; njihove vođe su
bezgrešne.“

Međutim, Vesko se već odavno pomirio sa činjenicom da je njegova baba zaostala, da
još uvek pripada reakciji, da veliča predratni sistem, i babina nazadna shvatanja bila su mu
sasvim jasna, pošto nije verovao njenim iracionalnim argumentima, kao o lepoti predratnih
balova, haljinama kakve su nosile žene, očišćenju pre pričesti. O prokletstvu koje čeka no-
vu generaciju, o izopštenju iz crkve, još manje je hteo da sluša; kratkoročno gledano, u
godinama njegovog odrastanja baba nije mogla imati nikakvog uticaja.

Naravno da su se babina i majčina lektira morale razlikovati; epske pesme, *Solunci go-
vore*, moralo bi biti zamenjeno večnim, kao što su bajke, ili savremenim, kao što su bile...
priče Isidore Sekulić.

Dragan, prelazak u Beograd

Ovaj otvoreni čovek, po imenu Dragan, uvek spreman na šalu i smeh, bez obzira da li
igra fudbal ili priča o smrti roditelja, voleo je da zadirkuje žene, na šta bi se one samo osme-
hivale. Miroslava bi govorila da se samo džaba hvališ, ima već jednog takvog. Njegova
žena je bila Dalmatinka, proračunata katolkinja, smirena, malogovornjiva, pevala je u crkve-
nom horu, na šta se njen muž smeja govoreći da ona ima slobodu veroispovesti, jer je
Dalmatinka, pa je dodavao: „Gde nađoh Dalmatinku. Ta me nikada neće ostaviti. Vernost
je u njenoj tradiciji. Ima da me čeka ako odem brodom i na put oko sveta. Ne znam žene

koje su više čekale svoje muževe od Dalmatinki.“ Ali njegova žena nikada nije komentarisala muževljeve monologe, ona je gledala svoj posao. Ponekad bi se osmehnula. Tokom leta bi skupila porodicu, te su odlazili su na more; sestra joj je živela u porodičnoj kući, u Splitu.

Draganov otac je bio Mađar koji je u vreme krize morao da pobegne iz Mađarske, i otada Mađarska za njega više nije postojala. Ako su ga na početku skolili naši Mađari, uskoro su prestali da se druže sa njim, i on se potpuno posrbio. Mađarska škola bila mu je bliža od srpske, ali on sinu nije dozvolio da je pohađa već ga je odvodio u dalju, srpsku, tako da je njegov sin danas govorio kako ga je otac prevario, pa ne zna ni mađarski jezik. A šta bi mu škodilo. Čim je kriza u Mađarskoj, on je Srbin. Čim izbije kriza u Srbiji, šta ga košta da se nađe u Mađarskoj. I tada bi izgovarao nekoliko reči na mađarskom. Verovatno su to bile psovke. O levičarima koji su pobegli iz Mađarske jugoslovenski sistem se brinuo; odmah bi bili zapošljavani. Tako je Draganov otac zaposlen na železnici, u direkciji, ali se nije trudio da napreduje u službi, gledao je te radnike i čudio se kako uopšte opstaju; rado su ga prihvatili, odvodili u kafane, ćaskali sa njim. Draganov otac je bio pitom čovek, blage naravi, gledao je da ispunjava obaveze, ali mu se činilo da je zalutao. Nije želeo ili nije mogao da plane, da bude naprasit, zato se čudio svojim kolegama koji nisu uspevali da se kontrolišu. Posle ženidbe devojkom iz srpsko-mađarske porodice njegov život se u potpunosti promenio; savladao je jezik, počeo da se školuje, uskoro je prešao da radi u Beogradu, gde mu je i žena našla posao, jedino su ćerku ostavili kod babe. On sam je primetio novu fazu svog života, kao i njegov sin, Dragan, koji je prvi pohrlio u veograd pošto je pošao u drugi razred osnovne škole.

Božidar je provereni majstor koji živi sa babom. U starom dedinom dvorištu otvorio je radnju; epska priča

Na dedinom posedu, u starom delu naselja, živeli su Božidar i Božidarka, tu je Božidar imao svoju radnju. Žena mu je bila pomoćnica u školi, na šta se on uvek smejaio govoreći da je najviše mrzeo što mu se žena zove isto kao i on, i pri tom je pomoćnica u školi, ali zadesilo ga je, i nema sada šta da se buni.

Njegov otac je došao iz Bosne zajedno sa partizanskim jedinicama, zatim se tu oženio, ali je kao partizanski kadar službovao na granici. Posle rata takva služba se računala duplo za radni staž. Dolazeći u tazbinu dovodio je još jednog drugara koji je do rata živeo na Staroj planini, ne znajući ništa o ratu i partizanima. Priključio im se kada su oslobodili Srbiju. Pošto je u rodnom kraju bio sluga nije želeo tamo da se vraća. Oženio se svastikom tog Bosanca. Posle penzionisanja obojica su živela u Srbiji, u ženinim kućama. Otkad su se upoznali bili su nerazdvojni. U našem naselju Bosanca su zvali Mile, po tastu, a njegov pašenog se zvao Hrvoje. Naravno da su se sreli u ratu, pod nemogućim uslovima, i zajedno učestvovali u probouju Sremskog fronta. Kasnije su čistili Hrvatsku od ustaša. Za razliku od Hrvoja, koji jedva da je pamtio pradedu, Mile je dobro poznavao svoju porodičnu lozu. Kada bi mu neko pomenuo islam ili hrišćanstvo grohotom se smejaio takvoj arhaici, najčešće citirajući nekog od marksističkih mislilaca koje su izučavali u vojsci. Posebno je bio ponosan na fotografiju svog oca u Austrougarskoj vojsci. Bila je to fotografija trojice vojnika sa fesovima

koju bi on, požutelu, pokazivao, sve sa ispisanim imenima tih ratnika na njenoj poleđini. Po imenima se videlo da su dvojica od njih muslimani, a jedan pravoslavac. Mile bi se uvek prilikom pokazivanja fotografije iznervirao, opsovao bi, jer su Austrijanci svim Bosancima i Hercegovcima nataknuili fesove samo da bi ih razlikovali od ostalih vojnika, da bi mogli da ih prve gone na juriše, ne bi li ih što više izginulo. Što bi oni bili potrebni Austrougarima; samo neka se ponose ili preziru carsko-ćesarsku vojsku.

Na tu pomisao tešilo ga je sećanje na nekog pretka koji je bio u turskoj vojsci. Sa njom je išao do Budima, te i do Beća. Po Miletovoj priči izvesno vreme je proveo negde u Vojvodini, ali kada su Turci propali u tom delu Evrope, on se vratio u Bosnu i Hercegovinu.

Naravno da se Mile, kada je govorio o svom poreklu, prvo pozivao na srpske velikaše, iz roda Kotromanića, a kasnije na turske paše, i jednog velikog vezira, Hercegovića. Pošto je imao dara za prefinjeno pripovedanje (što da ne kada je iz Bosne i Hercegovine), deca su ga rado slušala, i otkada je došao u Srbiju pripovedanje mu je postala opsesija i osnovno zanimanje. Po prirodi snažan, vojni penzioner, ušao je čak u dvadeset prvi vek.

Hrvoje i Mile nisu podnosili religiju. I braća od tetaka, Božidar i Miroslav, tako su se ponašala; njima je religija služila za podsmeħ, i ljudi koji su govorili o religiji, ili se njome bavili, najćešće su bili stari, bolesni, ili im je religija bila izlaz.

U crkvenom dvorištu, kao i u crkvi, uvek je bilo mirno – čak i u vreme crkvenih praznika, kada bi retki meštani odlazili u crkvu; deca su naravno pružala otpor kada su babe htele da ih vode u crkvu, na kakvo bdenije, tada su ispred nje stajala tri milicionera i tražila od muzikanata dozvolu za sviranje, i pritom pravili spiskove prisutnih. Sva napredna deca smatrala su religiju prevaziđenom, i vrlo često iskazivala prezir prema religioznim ljudima; u Božidarevoj familiji religiozna je bila samo baba. Deca su je volela, ali nisu mogla da shvate da još veruje u boga, iako je nauka toliko napredovala da su ljudi otišli na Mesec i da je ljudski vek produžen za oko 30 godina. U crkvenom dvorištu bilo je uvek tiho i mirno i deca bi ulazila samo kada bi pala lopta ili da se napiju vode sa crkvene ćesme. Bućno je bilo jedino u vreme nekih proslava ili božićnog bdenija, ali tada su u crkvu dolazili poslednji ljudi, kako je govorila Božidareva baba, pušili su pred bogom i šegaćili se. „Eh, kako je božićno bdenje bilo važno pre rata“, vajakala se Božidareva baba.

Hrvoje se sa porodicom uskoro preselio u stan. To nije bio novi stan već nekadašnji učiteljski stan koji su dobili od države pošto ga učitelji više nisu koristili. Stan je bio u istom naselju, nešto udaljen od babine kuće, te se jednog dana ceo komšiluk uključio u prenošenje stvari iz jednog dela naselja u drugo, gde su se smestili Hrvoje, njegov sin i kćer, a sobu u kojoj su bili prepustili su Miletu i njegovoj porodici, da se oni malo rašire kada im je nova država za koju su se borili omogućila spokoj. Hrvoje je dobijanje stana shvatao kao opšti napredak društva; porodica je već bila dovoljno velika i, za njegovo poimanje, imao je dovoljno soba, čak je jedan deo stana odvojio za kupatilo. Uskoro su majstori u stanu postavili kadu i WC šolju i nekadašnji stari učiteljski stan dobio je nove urbane obrise. Deca su dobila svoju sobu, a roditelji su koristili letnju kuhinju i spavaću sobu. Nažalost, stan nije imao parno grejanje tako da su tokom zime svi živeli u kuhinji, pošto je ona bila najmanja i najpodesnija za zagrevanje. Hrvoje se brinuo o deci; odlazio je do centra da bi ćerci kupio šta god bi poželela da pojede. Ona se mrštila na bilo šta što bi kupio pa bi njena majka namolila muža da ponovo ode i kupi bolje kobasice ili vruću pljeskavicu.

Mile se nadao da će i on dobiti stan i preseliti se, ostavljajući taštu samu na svom posedu. Selidba se desila tek krajem sedamdesetih. Mile se preselio sa ćerkom i ženom, prepustivši sinu da na dedinom posedu otvori radnju, te da se brine o babi koja ga je jako volela. Božidar se rado sećao vremena kada je bio prvo dete u porodici. Tada je porodica bila oslonjena na imanje, imali su krave i svinje, i pre nego što su ih prodali slušao je priče o njima, ali nije mogao da se seti da li je pamtio vreme pre nego što su srušili štalu ili ga je znao samo iz priče; to da je deda jahao kobilu bilo mu je čudno kao da se desilo ko zna kada, a njegove roditelje nisu zanimali automobili, posebno oca, vojnog penzionera. Božidar je prvi u familiji osetio miris benzina, što je podrazumevalo da se odmah ispolje njegove majstorske sposobnosti koje otac nije pokazivao, govoreći da se razume samo u oružje. Božidar shvata da država brine o siromašnima, ali ne može da pruža besplatne usluge; tu funkciju pripisuje društvu. Neka ona besplatno daje stanove, besplatno leči, pomaže siromasima, a on će svoje usluge naplaćivati. Društvo bi moglo da pruži pomoć i buržujskim udovicama čije su muževe postreljali kad su došli u Beograd. Naravno, na pomnjanje buržoazije otac se grohotom smejao govoreći da njegov sin nikada neće shvatiti klasnu borbu.

Poznanstvo, pažnja ukazana Draganu

Kad je došao u Beograd Dragan je prešao u drugi razred. Majka ga je dovodila u školu pre ostalih đaka, držeći ga za ruku; morao je da se razlikuje od ostalih učenika, bar prvog dana kada se pojavio u kratkim pantalonicama, sa leptir-mašnom, i kada nije smeo da razgovara sa ostalim đacima. Po odeći drugih dečaka, često nasleđenoj od starije braće, videlo se da je to siromašan kraj grada. Međutim, svi dečaci su bili uredni, očešljani, umiveni, a odeća im beše ispeglana i obuća očišćena. Već na velikom odmoru dečaci počinju da se koškaju među sobom, neki padaju i kolena su im ogrebana i prašnjava. Niko ga ništa ne pita jer se za pitanja pobrinula učiteljica, tako da svi dečaci znaju da se doselio u njihov kraj i da se zove Dragan. Samo ga učiteljčin sin ljubomorno posmatra, shvatajući da se sada pažnja đaka premešta na novog učenika i, osećajući se zapostavljenim, podrugljivo kaže: „Baš si mi nešto uštirkan. Znaš li da se ovde konjima daju imena Dragan?“ Učiteljčin sin je jedan debeljuškasti dečko, usporen, neprestano pospan, ne učestvuje u igrama ostalih dečaka. Začudo nijedan dečak ne prati njegove opaske, nijedan ne podilazi učiteljčinom sinu, verovatno su već siti njegove nadmenosti. Posle velikog odmora učiteljica šalje mnoge dečake da operu ruke i istresu prašinu; pranje ruku i umivanje biće njen uobičajeni ritual, kao i priča o parazitima. Ali tako je izgledao samo Draganov prvi školski dan. Pošto je bio prilagodljiv dečak, već sledećih dana srodio se sa društvom iz škole, a posle nedelju dana činilo se da su zajedno odrasli. Čak mu se i govor toliko brzo promenio da se nije razlikovao od dečaka iz kraja. „Kad začas postade Beograđanin?“, smejala se njegova majka, praveći aluziju na dečakovog oca koji je dolaskom u Srbiju prihvatio srpski jezik kao svoj. Međutim, promena mesta je na dečaka uticala pozitivno. Možda je bio uplašen novom sredinom, ali je sa posebnim entuzijazmom želeo da uči; čitao je naglas, po dolasku kući radio domaće zadatke, tako da se učiteljica uskoro čudila zašto je imao loše ocene u rodnom mestu. Ako bi se desilo da ne može da reši neki zadatak, briznuo bi u plač sve dok otac ne bi došao s

posla, i da bi utešio sina, morao je sa njim da izučava tajne rešavanja teških zadataka. Već na prvim proverama znanja Dragan pokazuje odlične rezultate; iz matematike je najbolji, kao i iz istorije. Dečacima iz kraja pomaže u rešavanju zadataka. Čude se kako mu sve to ide od ruke. Učiteljica je iznenađena kada se Dragan priključi najboljim đacima. On i Vesko prvi završavaju zadatke. Tada učiteljica odlučuje da deca koja prva završe odlaze kući; ko kako završi tako i odlazi kući. Draganova majka je iznenađena ranim dolaskom svog sina. Pita Veska zašto su ih tako rano pustili iz škole.

„Mi smo najbolji“, kaže Vesko.

I u odeljenju mu je situacija bila naklonjena, jer je njegov glavni oponent, učiteljčin sin, uskoro napustio odeljenje i odselio se; njegova majka je prešla iz jednog dela grada u drugi. Ponekad su sva deca uspela da se zainteresuju za najveće zemlje na svetu, pa kada bi učiteljica pokazivala kartu sveta, zbunio bi se čak i Miroslav, iskrivio bi glavu, pogledao u kartu okačenu iznad table, kao da je hteo reći, šta i učiteljica je uspela da me zainteresuje. Najveće zemlje SSSR, Brazil, Amerika, Kanada bile su obojene različitim jakim bojama, tako da se jasno videlo koliko su veće u odnosu na druge. Naša zemlja, Jugoslavija izgledala je tako mala spram drugih i da učiteljica nije rekla da je to jedna ponosna zemlja, važna i uticajna, Vesku se učinilo da bi se neko dete rasplakalo. Nije bilo učenika koji nije hteo da obide sve te zemlje o kojima je pričala učiteljica, ali to se moglo samo u mašti, što je ona i zahtevala da urade na pismenim zadacima. Samo su se tako mogli zamisliti običaji tih naroda, njihova klima, dobročinstvo. Vesko nije baš uspevaao da se proslavi u izmišljanju, ali Dragan je ipak bio pravi izmišljant.